

Fr. L.[ujo] Marun: ARKEOLOGIČKI PRILOZI O RELIGIJI POGANSKIH HRVATA.

(Sa slikama.)

Prem je cilj našega starinarskoga društva: »sabitati, izkapat i sačuvati hrvatske spomenike« na najširoj podlozi osnovan, obuhvaćajući sva prastara ona doba života hrvatskoga naroda na južnim predjelima, ipak društveni dosadnji rad, i nehote, vratio se izključivo o dobi pokrštenih Hrvata. Najdavniji takovi spomenici, što jih društvo do sada obrelo, sižu u zadnje decenije VII. iliti u prve VIII. a to najpače u onima odkopanim u bazilici na rimokatoličkom groblju u Biskupiji.

Ipak naše društveno upraviteljstvo pokrećuć »Starohrvatsku Prosvjetu«, medju ostalim u programu, reklo je, kako je težka zadaća glasilu: »bacati prozrake u IX. i VIII., i što se dublje siže, u VII. viek, u doba naseljenja hrvatskoga naroda. Sila je priznati, da prva polovina VII. vieka za najbolje hrvatske arkeologe i povjestničare jest isto, što za starinske brodare bijahu duboke vode Herkulovih stupova«. Ovim je indirektno htjelo kazati, kako razprave »S. P.« imaju se ticati takodjer i poganskog doba Hrvata; po mogućnosti iznoseć podataka o njihovim prvim dnevima na ovim krajevima. Naravno, da i taj najteži zadatak o izraživanju pradavnog doba, nebijaše moguće početi odmah u prvim svezcima »S. P.« razvijati.

Najizrazitiji prilozi, kojima se i za to doba imadijaše baciti »nešto prozrake«, bez sumnje imali su sastojati u predmetima, što su se imali sakupljati iz najdavnijih grobova i raznih oblika obranbenih gradova, kao što u tragovima štovanja poganskih bogova.

Veleučeni gosp. prof. Nadko Nodilo u svojoj omašnoj razpravi o »Religiji Srba i Hrvata«, na glavnoj osnovi pjesama, priča i govora narodnog¹ proučio je srbske i hrvatske poganske bogove, po uputi još živog pučkog vjerovanja, te je dostatno dokazao, da u naših otaca bijaše božjeg uzleta, pa i tvorbe mitične.

Mi smo čvrsto uvjereni, da i mimo »pjesme, priče i govor narodni«, smoci je i arkeologičkih podataka, da se, ne samo, podkriepi navedena zadaća prof. Nodila, da li tim sredstvom namakne još živućih opipnih dokaza o predkršćanskomu hrvatskomu životu.

Mi ćemo takove dokaze iznositi onim redom, kako su nam pod ruku dolazili, nižuć opis raznih položaja, koji su nam do danas sačuvali se u nazivima, gdje su poganski Hrvati prinosili žrtve svojim bogovima. Ti položaji, u skladu s nazivima, koji do nas dospieše, sačuvaše nam i starinarskih obilježja, koja bi nas na to bogoštovje podsjećala.

¹ Rad jugoslavenske akademije, knj. LXXVII. str. 44.

I. Dva Bogočina u starohrvatskoj kninskoj županiji.

A. *Bogočin unešički.*

Na unešičkoj visoravi, občine dрниške, kod željezničkog kilometra 59, a na mejašu Nevesta i Koprna, podiže se 477 metara visoko brdašce sa tri nejednaka vrha. Glavni vrh, označen, na priloženoj slici, po fotografičkom snimku izradjenoj, slovom A., zove se »Veliki Bogočin«, dočim onaj sa B. zove se »Janješeva greda«, a onaj C. »Mali Bogočin«. Kružan vrh »V. Bogočina«, završuje, u plateau, u premjeru od 150 m., koji se polagano podiže s juga k sjeveru, te je obzidan netesanim kamenjem u suhozid 2 met. visokom, a 4.50 m. širokom ogradom. Ta se ograda lomi negdje na nepravilne kutove, a negdje savija se u polukružnice. Imala je sa sjeveroistočne strane tri ulaza široka po 2.70 m., a sa jugo-zapadne četiri, široka po 1.50 m.

Na priloženoj slici, između grmlja, razabrati je nešto od spomenute ograde, dok priloženi toclrt predstavlja nam ju u pojedinim protegama.

Slika 1.

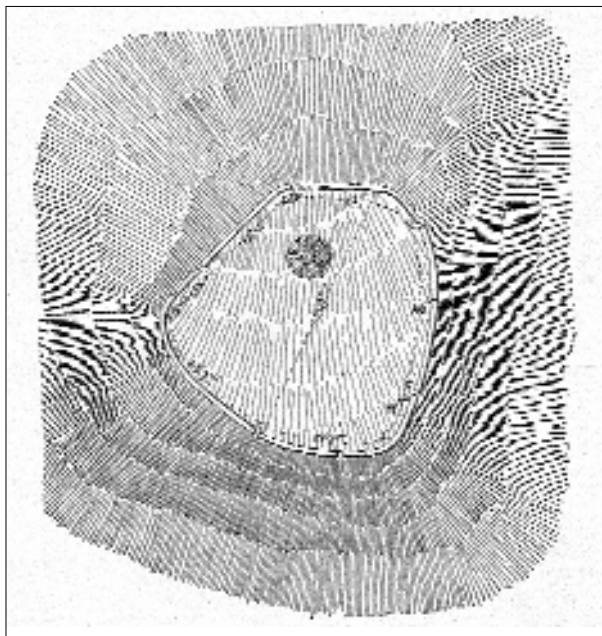
Slika 2.

Pri sjevernom kraju plateaua, 30 m. daleko od ograde, podiže se umjetno nanešena gromila, visoka 6 m. sa premjerom od 20 m. Uz gromilu sa sjeverne strane napravljena je mala pačetrovna ograda (sl. 3. i 4.) u suhozid, tesanim kamenjem, duga

3 m., široka 2.70 m., visoka 1.20 m. Na sjevernom platnu te ograde ima ulaz — vratašca široka 0.60 m. S ote gromile slobodan je pogled na daleko na sva četiri vjetra.

Ob ogradi na gromili predaja je u narodu, da je bila podignuta za turskih ratova, te da je bila stražbenica, odakle da su se paljenjem vatara davali znakovi o kretanju turske vojske. Moguće da je i u tu svrhu ta oграда bila uporabljivana, nu mi nesumnjamo, da je u tiesnoj svezi s ogradom »Bogočina« i spomenutom gromilom.

Sa »V. Bogočina«, prem ga okružuju zagorske omanje glavice, mogu se vidjeti gotovo svi krajevi sjeverne Dalmacije. S istočne strane pogled siže na planine Dinaru i Svilaju, sa jugo-istočne na Mosor, s južne na Vilaju, sa sjevero-zapadne na Velebit,

Slika 3.

a sa sjeverne na Prominu. Najslobodniji i najdalji pogled dopire preko Mirlovića, Konjevrata, Miljevaca, Promine, Bribira, Kotara i Bukovice do Zadra i Velebita.

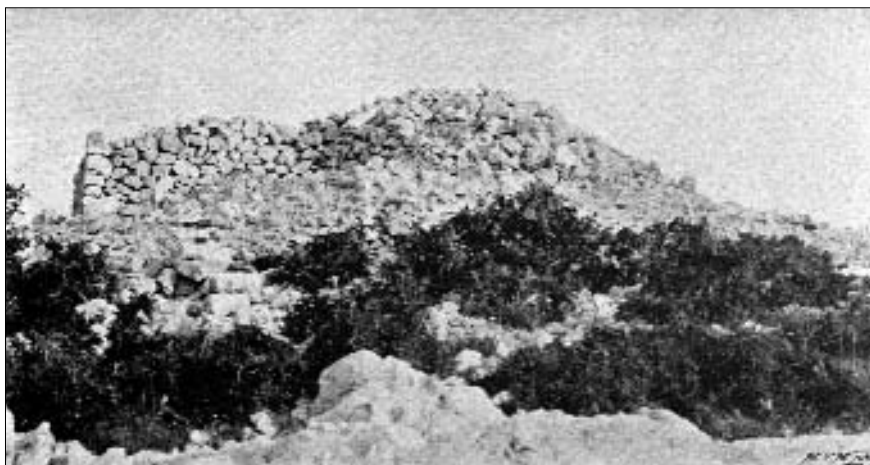
Spomenutu gromilu dadasmo zadnje jeseni pretražiti, te se uvjerismo, da je nasuta na izbuljenoj litici, a u njoj ne nadjosmo ni grobova nit ikakovih starinarskih predmeta, doliš za 0.20 m. pod površinom namjerismo se na nekoliko rasutih kostiju ljudskog koštura.

Oko »V. Bogočina« ima mnogo predhistoričkih starina. Najprije spomenuti nam je jednu pećinu, sa sjeverne strane, daleko od ograde za 80 koračaja. Pred tom pećinom ima umjetno nanešene zemlje, a u njoj pomješano živinskih kostiju i zemljanih hrbina. Duga je široka po 6 metara. U njoj takodjer ima umjetnog nasipa te živinskih kostiju i hrbina.

Druga je pećina pod »Janješevom gredom«, s južne strane, sa jednakim oznakam kao i prije spomenuta.

Ima oko »Bogočina« i predhistoričkih gradina. Jedna je nad nevestskom lokvom, koju narod zove »Gradina«; druga je sa zapadne strane »Bogočina«, više Galićevih kuća. Treća je na Koprnu oko crkve S. Lovra. Te gradine slične su ostalim predhistoričkim gradinama po Dalmaciji.

Po Unešiću, Nevestu i Koprnu opaziti je množinu razsijanih predhistoričkih gromila. Karakteristično je, što i na »M. Bogočinu« kao i na »Velikomu«, ima jedna omanja gromila a i uza nju opaža se, da je bila podignuta mala ograda kao i uz gromilu »V. Bogočina«. Jesu li obe te gromile iz predhistoričkog doba, kao i ostale okolne, ili su mogle služiti kao mjesto, gdje su se vatre ložile, kako to prof. Nodilo tvrdi, po narodnoj predaji, o gromili na Ugljanih kod Sinja,¹ za to neimamo dokaza.

Slika 4.

Je li pak »V. Bogočin« s ogradom pripadao istoj dobi predhistoričkoj kao i druge okolne gradine, također ne znamo odgonetati: nego je i ovdje karakteristično, da dok po okolnim gradinama opaža se silosija zemljanih hrbina, kao najobičniju oznaku gradina predhistoričkog doba, tih hrbina u ogradi »V. Bogočina« ne nalazimo.

U neposrednoj blizini »Bogočina« ima dostatnih tragova i historičkim narodima. Groblje, što ga zadnje jeseni nadjosmo sa sjeverne strane na podnožju »Bogočina«, sa priložima srebrnim i pozlaćenim i ukusno ornamentiranim predmetima, o kojima ćemo se drugom prigodom obširnije baviti, spadalo bi u razdoblje V — VII. vieka.

Dalje od toga nalazišta 100 metara, u sjever, na sadanjem katoličkom groblju, uz crkva S. Jurja, još postoji triestak običajnih u sjevernoj Dalmaciji, stećaka, sa običajnim na njima emblemima, koji su nepreporno iz davnijeg hrvatskog doba. Nagađjamo, da je ovdje također jednom obostojala i starohrvatska crkva.

Sa jugo-zapadne strane »Bogočina« u Ceri, na oranicam Mata Ivančevića, nahodi se grobova sa priloženim naušnicama i prstenovima, kakovih se nalazi po svim ostalim davnijim hrvatskim grobovima.

¹ »Rad«.

Jesu li »Bogočin« podignuli predhistorički narodi za svoju porabu, a Hrvati ga kasnije u svoje bogoslužne svrhe preobratali, ili su ga Hrvati, u prvim dnevima svoga naseljenja, iz temelja podignuli, neda se izvjestno kazati. To je stalno, pošto nam samo ime »Bogočin« svjedoči, da su tu poganski Hrvati svojim bogovima bogoštovne čine obavljali i žrtve jim prikazivali.

Kod sadašnjeg pučanstva takodjer o tomu neobstoji nikakove predaje, doliš one običajne, što ju naš narod prišiva svim starinskim mjestima, da je tu zakopano blago, te da su ga izvjestne osobe u to i to vrijeme čuli, kako se presiplate.

St. Zlatović nagadja, da bi »Bogočin« mogao biti gradić, što bi ga na početku XIV. vieka sagradio bio velmoža Kosto Nelepić, nu za to nema nikakove vjerojatnosti, pošto nema nikakove oznake poznijoj dobi, niti o tomu imamo kakovog drugog svjedočanstva.

Zadovoljni smo, da smo našu publiku upozorili na to bez sumnje velevažno starinarsko bogoslužno mjesto.

B. Bogočin prominski.

Na prostranoj visoravni prominske župe, občine Oklajske, a u selu Bogetiću, s lieve strane uz samu riekru Krku, odtisnuo se iz same litice mali humak, kao da se oko njega prolomilo i odasulo. Tamošnje pučanstvo i danas ga obično nazivlje »Bogočinom«, a rjedje i »Viligradom«. Predstavlja nam ga priložena po fotografiji izradjena slika 5.

Slika 5.

Na slici vidimo, sa sjevero-istočne strane, dosta visoke zidove u klak, sa pravilno tesanim kamenjem, zidane i na njima glavna i jedina vrata, što su unutra vodila. Zidovi sa ostalih strana negdje su sasna srušeni, a negdje su jim ostali samo temelji. U nutrnjosti ne opaža se pregradâ ili tragova kakvih stanova, doliš samo jedne uzke četvrtaste gradjevine, koja je mogla služiti za bunar.

Sastav zidova odaje XIII. ili XIV. vieka, dosljedno oni ne bi bili u ikakvu odnošaju sa mjestom, gdje bi naši pradjedovi svojim bogovima bogoslužne čine obavljali. Mo-

guće je dakle, da su u poznije doba zidovi podignuti na starohrvatskomu »Bogočinu« s kojega da je ime prešlo na kasnije utvrđeni gradac.

Taj gradac spominje se dva puta u izpravama XV. vieka.¹

Davnijemu »Bogočinu« mislimo da je dostatnih tragova u pučkoj predaji, što ju pok. Miho Pavlinović u »Pučkim razgovorima«, pri opisu »Krke« (»Prizori« I. str. 252-263) nanizao u starcu Bogoji, banici Čiki, jedinici Miljevi, jedinku Bogdanu, banu Budimiru, kumiru Svjatevidu itd.

Sa ovim »Bogočinom« mislimo takodjer da bi u najtješnjem odnošaju stajalo starinsko groblje, što je u neposrednoj njegovoj blizini na Bogetiću, gdje pučka predaja priča, da je starac Bogoje pokopan. I to bi groblje trebalo što prije pretražiti i opisati.

(*Starohrvatska Prosvjeta*, Knin, III/1897., br. 2, 78-83.)

¹ Kukuljević, *Acta Croatica*, knj. I. str. 60, 79.

Arheološki prilozi o religiji poganskih Hrvata.

(Sa slika.)

Prima je cilj našega starinarskoga društva: -sabrati, izkopati i sačuvati hrvatske spomenike: na najstarij podlozi osnovan, obilovnatiji sve prastara ona doba života hrvatskoga naroda na južnim predjelima, ipak društveni dosežniji rad, i nabota, vatio se izključivo o dobi pokrštenih Hrvata. Najdavniji takovi spomenici, što ju društvo do sada obrade, sija u zaslje desetine VII. IIII u prve VIII. a to najviše u unima otkopanim u basilici na rimokatoličkom groblju u Biskupiji.

Ipak naše društveno upraviteljstvo pokrećuć »Starohrvatsku Prosvjeta«, među ostalim u programu, reklo je, kako je teška zabluda glasilo: »locaši prozraka u IX. i VIII., i što se dublje sija, u VII. vieku, u doba naseljenja hrvatskoga naroda. Sija je priznati, da prva polovina VII. vieka za najbolje hrvatske arkeologe i povjestničare jest isto, što za starinske bendare bijahu duboke vode Herkulovih stupova«. Ovim je indirektno bijelo kazati, kako razprave »S. P.« imaju se čitati takodjer i poganskog doba Hrvata; po mogućnosti izmoci podataka o njihovim prvim dnevima na ovim krajevima. Naravno, da i taj najteži zadatak o istraživanju prastavnog doba, nebjese moguće početi odmah u prvim svezim »S. P.« razvijati.

Najzanimiji prilozi, kojima se i za to doba imadijete baviti -nešto prozraka-, bez sumnje imali su sastojati u predmetima, što su se imali sakupljati iz najdavnijih gro-